

Władyka, Wiesław

"Pod sztandarami Napoleona", Stanisław Kirkor, Londyn 1982 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 75/4, 823-825

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

w kampanii saskiej i odwrót do Francji, gdzie w roku następnym pułk był czynny m. in. w bitwach pod Brienne, Montmirail, Vauchamps, Berry-au-Bac i Craonne. Pracę kończy rozdział o wywodzącym się z pułku szwoleżerów szwadronie Napoleona na Elbie i jego udziale w „stu dniach”, kiedy to lekkokonnymi pod dowództwem pułkownika barona Jana Pawła Jerzmanowskiego odznaczyli się zaszczytnie po raz ostatni pod Waterloo.

Nie tekst stanowi o wyjątkowym charakterze książki. Nie pretendując do miana dzieła naukowego jest ona przede wszystkim niezwykle ciekawym zbiorem materiału ikonograficznego, dotyczącego pułku polskich szwoleżerów gwardii. Obejmuje on około 150 ilustracji, w znacznej mierze barwnych. Są to reprodukcje rycin i obrazów współczesnych omawianej epoce oraz późniejszych, w sporej części mało znanych. Wśród ich autorów wymienić można m. in. Lejeune'a, Myrbacha, Joba, Verneta, Detaille'a, Charleta, a z Polaków Juliusza i Wojciecha Kossaków, Suchodolskiego, Chelmińskiego i Gembarzewskiego. Ilustracje przedstawiają sceny batalistyczne, rodzajowe, portrety oficerów, postacie żołnierzy, sztandary. Sześć barwnych plansz, autorstwa Rousselota (pochodzących z dzieła „L'Armée Française, ses uniformes, son armement, son équipement”) z niezwykle bogactwem szczegółów ukazuje umundurowanie, uzbrojenie, oprządzenie i uprząż.

Kilka spraw wymaga sprostowania bądź uzupełnienia. W rozdziale o szarży pod Somosierrą zamieszczono reprodukcję obrazu Grosa, przedstawiającego generała hrabiego Montbruna, z podpisem, iż szarżował on wraz z lekkokonnymi (s. 40). Jest to oczywisty błąd, popełniany często przez historyków francuskich, a wywodzący się z 13 „Biuletynu Armii Hiszpanii” z 2 grudnia 1808 roku, w którym niezgodnie z prawdą podano, że Montbrun dowodził natarciem. Jedyнным Francuzem uczestniczącym w tej szarży był major Philippe de Ségur. Pod reprodukcją obrazu Lejeune'a „Bataille de Somo-Sierra” nie zaznaczono, że jego autor, jako szef batalionu inżynierii, przeprowadzał w wąwozie przed walką rozpoznanie, był naocznym świadkiem bitwy, a jego wizja, namalowana w roku 1810 uchodzi za najwiarygodniejszą (s. 32). Obraz Wojciecha Kossaka „Szwoleżer polski w starciu z huzarem pruskim” przypisano jego ojcu, Juliuszowi (s. 22). Z pewną niekonsekwencją pisane są nazwy części umundurowania, wywodzące się z języka polskiego. Również pisownia polskich nazwisk jest niejednokrotnie zniekształcona, co jednak uważać można za błędy korekty. Zabawne jest nazwanie urodzonego w Strasburgu generała Ludwika Paca, alzatzczykiem” (*l'alsacien* — s. 134). Dość ubogo przedstawia się bibliografia przytoczona w pracy. Obejmuje ona zaledwie 18 pozycji, w tym dwie polskie — opracowania Józefa Załuskiego i Aleksandra Rembowskiego, które jednak, jak wynika z treści książki, były dla autorów materiałami podstawowymi. Szkoda, iż nie wykorzystano, przynajmniej w opisie szarży pod Somosierrą, najlepszego istniejącego opracowania Mariana Kujawskiego („Z bojów polskich w wojnach napoleońskich”, Londyn 1967), co mogłoby ustrzec autorów od wskazanych nieścisłości. Krytyczne uwagi nie zmniejszają jednak zasadniczych wartości książki. Należałoby życzyć autorom, aby mogła się ona ukazać w polskim przekładzie, w równie imponującej szacie graficznej.

W. W.

Stanisław Kirkor, *Pod sztandarami Napoleona*, Oficyna Poetów i Malarzy, Londyn 1982, ss. 286, ilustr., mapy.

Kolejna książka jednego z najwybitniejszych polskich znawców epoki napoleońskiej złożona jest z dwóch części: pierwszą stanowi opis działań dywizji Księstwa Warszawskiego w latach 1808—1814, drugą natomiast zbiór dziesięciu szkiców historycznych, w większości napisanych już wcześniej, a w obecnym wydaniu uzu-

pełnionych na podstawie dalszych badań autora, dotyczących spraw i wydarzeń różnej wagi i znaczenia z udziałem Polaków oraz Napoleona.

Opis dziejów dywizji Księstwa Warszawskiego jest uzupełnieniem monografii autora o Legii Nadwiślańskiej (Londyn 1981). Utworzona w roku 1808 dywizja, złożona z 4, 7 i 9 pułku piechoty, kompanii artylerii i kompanii saperów, przejęta przez Napoleona na żołąd francuski, liczyła około 8000 żołnierzy i oficerów. Brała udział w działaniach wojennych w Hiszpanii (1808—1812), co Kirkor przedstawił na tle ogólnej sytuacji militarnej i politycznej na Półwyspie Iberyjskim. W roku 1812, po przemianowaniu jej na 28 dywizję francuską pod dowództwem generała Jean-Baptiste Girarda, uczestniczyła w kampanii rosyjskiej. Rok później, po reorganizacji i częściowym uzupełnieniu poniesionych strat, była czynna w kampanii saskiej. Po odwozie wojsk napoleońskich do Francji i kolejnych zmianach organizacyjnych pułki wywodzące się z tej dywizji walczyły zaszczytnie w obronie Soissons i pod Arcis-sur-Aube, gdzie w czworoboku sformowanym z pułku nadwiślańskiego schronił się cesarz w czasie szarż kawalerii sprzymierzonych. W opisach działań bojowych Kirkor oparł się głównie o materiały francuskie zgromadzone w archiwum dawnego Ministerstwa Wojny w podparyskim Vincennes, przekazał pamiętnikarskie polskie oficerów, m. in. Stanisława Broekere'a, Jakuba Filipa Kierzkowskiego, Józefa Rudnieckiego i Kajetana Wojciechowskiego. Ponadto wykorzystane zostały w mniejszym stopniu pamiętniki francuskie, m. in. marszałka Nicolasa Soult'a, oraz opracowania historyków polskich i obcych: Gembarskiego, Kujawskiego, Kukiela, Skalkowskiego, Martiniena, Sixa, Thiersa, Omana i innych. Uderza brak odwołania do autorów hiszpańskich. Uzupełnieniem narracji są tabele stanów osobowych formacji i mapy przedstawiające tereny jej działań oraz słownik oficerów składających dywizję pułków, z podaniem dat nominacji, odznaczeń, odniesionych ran, śmierci i niewoli. Zawierające spore luki materiały źródłowe nie pozwoliły niestety na sporządzenie kompletnego wykazu.

Na drugą część książki złożyło się dziesięć szkiców historycznych dotyczących spraw polskich w epoce napoleońskiej. W szkicu o adiutancie generała Bonaparte'go, Józefie Sułkowskim, przedstawił autor jego udział w bitwie pod Arcole w kampanii włoskiej oraz okoliczności śmierci w Kairze podczas wyprawy egipskiej (22 października 1798), polemizując z insynuacjami o odpowiedzialności Bonaparte'go za ten fakt. Drugie opracowanie omawia rozgrywkę polityczną Napoleona i cara Aleksandra I wokół sprawy polskiej oraz ich koncepcje odbudowy państwa polskiego. Dalszy rozdział to przedstawienie armii Księstwa Warszawskiego przed wojną z Rosją i formowania jednostek litewskich, wzbogacone tabelami stanów liczbowych poszczególnych oddziałów oraz krótkim omówieniem ich dalszych losów po zajęciu Księstwa w roku 1813 przez Rosjan i Prusaków. Następny szkic jest opracowaniem działań dywizji polskiej z Gdańska, złożonej z 5, 10 i 11 pułku piechoty, w kampanii rosyjskiej operującej w Kurlandii i pod Rygą na lewym skrzydle Wielkiej Armii. Kolejny rozdział omawia obecność szwadronu polskiego na Elbie i jego dalsze działania podczas „stu dni”, aż do ostatnich szarż pod Waterloo. Jego uzupełnienie stanowi wykaz osobowy szwadronu. Następny szkic, nieco mniejszej wagi, dotyczy metresy Napoleona na Elbie, Hiszpanki Bellini. Ta dama dworu księżniczki Pauliny Borghèse była przez pewien czas żoną polskiego oficera szwadronu Napoleona, podporucznika Tomasza Skowrońskiego. Kolejny rozdział poświęcony jest pułkom polskim podczas „stu dni” — sformowanym w Reims 7 pułkowi lansjerów i pułkowi piechoty, łączącym łącznie blisko 600 żołnierzy i oficerów. Warto przypomnieć, iż 7 pułk lansjerów był jedyną polską formacją, która odmówiła uznania władzy cara Aleksandra I i pozostała we Francji, gdzie rozwiązano ją w końcu 1815 roku. Dalszy szkic przedstawia postać Jerzego Zenowicza, polskiego oficera sztabowego w bezpośrednim otoczeniu Napoleona pod Waterloo.

obarczonego misją zawrócenia korpusu marszałka Grouchy na pole bitwy. Z zadania tego Zenowicz wprowadzić wywiązał się, lecz z dużym opóźnieniem, co w decydujący sposób zaważyło na losach cesarza. Dalej autor omawia dwie sylwetki ostatnich Polaków przy Napoleonie — szefa szwadronu Jana Schultza oraz „kapitana” Fryderyka Piątkowskiego, mitomana i fantasty, jedynego oficera polskiego na wyspie Św. Heleny. Ostatni szkic przedstawia udział weteranów polskich w uroczystościach sprowadzenia prochów Napoleona do Francji w roku 1840 (tu autor przytacza wiersz Słowackiego napisany z tejże okazji). Zamknięciem cyklu jest szkic biograficzny o jednym z przodków autora, oficerze napoleońskim Antonim Innocentym Kirkorze. Wszystkie opracowania opatrzone są aparatem źródłowym.

Istotnym dodatkiem do książki są uzupełnienia do wydanej rok wcześniej „Legii Nadwiślańskiej”. Dotyczą one głównie personaliów oficerów tej formacji i pochodzą z materiałów uprzednio autorowi nieznanych lub pominiętych.

Wydaje się, że pracy tej rangi towarzyszyć powinno bogatsze wyposażenie książki w ilustracje i mapy. Na dobro Kirkora należy zapisać kolejną odkrywczą publikację o działaniach polskich oddziałów w służbie Napoleona za Pirenejami. Można się spodziewać, iż będąca w druku książka „Général Chlopicki en Espagne d'après des documents inédits 1808—1812” okaże się równie znaczącą pozycją.

W. W.

Tomasz Wituch, *Garibaldi*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1983, s. 290.

Postać jednego z najwybitniejszych rewolucyjnych działaczy włoskiego ruchu narodowego, uczestnika wielu inicytyw wolnościowych w innych krajach europejskich i amerykańskich — Giuseppe Garibaldiego jest znana w Polsce dość powierzchownie. Mimo wcześniejszych publikacji dopiero książka historyka dziejów powszechnych — Tomasza Witucha daje czytelnikowi polskiemu gruntowną, pełną charakterystykę jednego z najpopularniejszych Włochów.

W ośmiu rozdziałach autor przedstawia burzliwe losy i bogatą działalność polityczno-konspiracyjną, a przede wszystkim wojсковą Garibaldiego: dzieciństwo i służbę marynarską, udział w demokratycznej i narodowej konspiracji Mazziniego, bardzo różnorodną działalność w Brazylii i innych krajach południowoamerykańskich w latach 1835—1848 (która chyba bardziej zasługuje na nazwę „awantur południowoamerykańskich”, aniżeli „epopei”). Pięć rozdziałów (prawie 2/3 tekstu biografii) poświęca autor najważniejszej części życia Garibaldiego — udziałowi w walkach o stworzenie zjednoczonego, demokratycznego państwa włoskiego, poczynając od Wiosny Ludów (z wielkim, niezbyt chlubnym epizodem amerykańskim w latach 1850—1854).

Biografia w sposób klarowny i bardzo przystępny przedstawia wszystkie ważniejsze fakty dotyczące różnorodnej działalności i życia prywatnego Garibaldiego i ukazuje je we właściwych proporcjach, spokojnie a przekonująco przeciwstawiając się skrajnym legendom bohaterstwa, ale uwzględniając niekiedy atmosferę sympatycznej legendy umiarkowanej (np. podkreślanie prawości bohatera mimo wypadków łamania danego słowa, tłumaczenia „zaślepioną miłością do Anglii” braku zainteresowania irlandzkim ruchem narodowym i dążeniami Włochów na Malcie etc.). W książce przedstawiono słuszną periodyzację biografii Garibaldiego (z wyjątkiem trochę zaskakującego połączenia w jednym rozdziale „Cisza przed nową burzą” upartych prób kontynuowania rewolucyjnej i partyzanckiej walki we Włoszech po upadku Republiki Rzymskiej z podjętymi po tym okresie podróżami po Ameryce i kierowaniem statkiem handlowym w Ameryce).